

Natuurlijke graslanden van grote terreinbeheerders

Ontwikkeling kruidenrijk grasland en vergroting biodiversiteit

Overijssel heeft bijzondere graslanden. Het beheren en verder ontwikkelen van bijzondere graslanden ligt veelal bij grote terreinbeheerders. Zaken als waterstand, terreinstructuur, bemestingstoestand, inzet machines en maaidatum zijn belangrijk en stellen hoge eisen aan de vakkundigheid van het beheer. In een natuurlijk grasland komen zo'n 300 plantensoorten voor en een grote diversiteit aan insecten, vogels en zoogdieren. We moeten zuinig zijn op de bijzondere graslanden die we hebben in Overijssel en hun potentie maximaal benutten. In deze factsheet leest u wat u kunt doen om uw natuurlijke grasland optimaal te beheren en verder te ontwikkelen.

In eigen beheer of uitbesteed?

Als beheerder voert u over het algemeen niet zelf de werkzaamheden uit. U maakt gebruik van een beheerploeg, hebt een afspraak met een loonwerker of geeft percelen in gebruik bij boeren uit de omgeving. Het is belangrijk dat u hen meeneemt in de ontwikkeling en hun 'ogen en oren' in het veld ook gebruikt. Zo kunt u goed inschatten waar het grasland behoefte aan heeft en in welke fase het grasland zich bevindt. Uitleg over het waarom van juist vroeg of juist laat maaien, wel of geen beweiding, alleen nabeweiding, etc. kan extra motivatie geven om deze richtlijnen te volgen. Voor deelnemers aan agrarisch natuurbeheer is een aparte factsheet ontwikkeld, deze is ook bruikbaar voor boeren die graslanden van natuurbeheerders in gebruik hebben. Hierin krijgt o.a. motivatie en ambitie aandacht. Hoe een hogere soortenrijkdom bij kan dragen aan de agrarische bedrijfsvoering.

De bodem als basis

De bodem is de basis voor het ontwikkelen van een kruidenrijk grasland. Bij het omvormen van reguliere landbouwgronden naar natuur, speelt de historie van jarenlange bemesting en grondbewerking een grote rol. In de eerste fasen van de ontwikkeling wordt de aanwezige vegetatie vooral bepaald door de voedselrijkdom van de bodem. Zodra de bodem minder voedselrijk is zullen bodemsamenstelling en waterhuishouding meer bepalend zijn voor de aanwezige vegetatie, zie onderstaande tabel.

FASE	GRASLANDTYPE	OPBRENGST (ton ds/ha)	SOORTEN (per 25m ²)	KWALIFICATIE	INVLOED MEST	INVLOED B+W
START- EN TUSSENFASEN						
0	Engels raai-grasland	> 10	5 – 10	zeer soortenarm		
1	Grassenmix	8 – 10	10 – 15	soortenarm		
2	Dominant-stadium*	6 – 8	10 – 15	soortenarm		
KRUIDENRIJK GRASLAND						
3	Gras-kruiden-mix	5 – 7	15 – 25	vrij soortenrijk		
4	Bloemrijk grasland	3 – 6	20 – 40	soortenrijk		
5	Schraalland	< 5	> 30	soortenrijk		

ton ds: ton droge stof / B: bodem / W: water

* het dominant-stadium is als tussenfase te vermijden door zorgvuldig graslandgebruik.

Geduld is een schone zaak...

De eerste stap in de ontwikkeling naar een kruidenrijk grasland is structureel maaien en afvoeren om de bodem te verschromen.

Parallel daaraan is het belangrijk de natuurlijke bodemopbouw te herstellen. In een gezonde bodem werken bacteriën en schimmels perfect samen met de wortels van planten en werken planten onderling ook samen voor een uitgebalanceerd systeem.

Beheertips voor een gezonde bodem:

- Voorkom spoorvorming, rijschade en vertrapping van de bodem
- Gebruik geen (chemische) bestrijdingsmiddelen
- Bemest het grasland niet
- Voer geen grondbewerking uit of zo min mogelijk

Ontwikkeling kruidenrijk grasland

Wim Schippers is expert op het gebied van graslandbeheer. Hij heeft een uitgebreide gids ontwikkeld met kennis en tips om toe te werken naar meer soortenrijke graslanden. De gids 'Ontwikkelen van kruidenrijk grasland' is te bestellen via www.aardewerkadvies.nl.

De basis van de gids is een stappenplan voor ontwikkeling van graslanden. Dit stappenplan kent 5 fasen in de ontwikkeling van regulier grasland met Engels raaigras naar schraalland (fase 5). Hierbij moet genoemd worden dat fase 5 niet in alle gevallen het einddoel is. Ook fasen 3 en 4 bieden een waardevolle soortenrijkdom en kunnen een einddoel zijn.

Stappenplan voor kruidenrijk grasland

FASE	GRASLANDTYPE	OPBRENGST ds*/ha/jr	MAATREGELEN			DUUR Jaren*	LANDBOUWKUNDIGE GEBRUIKSMOGELIJKHEDEN					
			Mesten	Maaien	Weiden		Vorm	s	Energie	Eiwit	Toepassing	
0	ENGELS RAAI-GRASLAND	> 10 ton	niet	2 (3) sneden 1: 2 ^e helft mei kort de winter in	niet (NW*)	1-2	kuil/hooi	1 2	> 850 800-850	60-70	melkvee mesten stieren	
1	GRASSEN MIX	8-10 ton	niet	2 sneden 1: 2 ^e helft mei	niet (NW)	1-2	kuil/hooi	1 2	750-850 700-750	50-70	melkvee mesten stieren	
	NAT – grondwater		niet	eind mei	NW		weidegras	750-850				
	NAT - overstroming		niet	niet mogelijk	< 500*							
2	DOMINANT-STADIUM (te vermijden)	6-8 ton	niet	eind mei- begin juni	NW	2-3	kuil/hooi	1 2	600-750 600-700	40-50	melkvee* zoogkoeien jongvee	
3	GRAS-KRUIDEN-MIX	5-7 ton	niet	(a) 2 sneden 1: juni (b) 1 snede	niet NW	2-4	kuil/hooi	1 2	550-700 500-600	35-40	melkvee* zoogkoeien, jongvee droogstaand vee	
	Instandhouden		≤ 50kgN*				weidegras	600-700				
	NAT - overstroming		niet	niet mogelijk	< 300*				eindfase			600-700
4	BLOEMRIJK GRASLAND A. Bont hooiland	3-6 ton	niet	2 sneden 1: na half juni	niet	4-8	hooi		450-600	30-40	melkvee* zoogkoeien, ouder jongvee droogstaand vee paarden, strooisel	
	B. Bonte kamgrasweide		niet	1 snede	NW		hooi weidegras	1 2	450-600 600-700			30-40 35-40
	Instandhouden (K)		≤ 25kgN*	zie blz. 16, 24, 27 en 46	eindfase							
5	SCHRAALLAND (incident.)	< 5 ton					hooi weidegras		450-550 500-600	30-35	zie bij fase 4	
	Instandhouden			zie blz. 18 en 24								

ds = droge stof s = snede
< 500: veebezetting x weidedagen

duur: van fase 0 tot 3 vergt 4-8 jaar (fase 2 vermeden)
< 50kgN* = ca. 10 ton strotijke mest/ha/jr

energie in VEM en eiwit in DVE
melkvee* = koeien in 2^e helft lactatie

NW = naweiden
(K) = incidenteel bekalen

De eerste jaren (meestal zo'n 6 jaar) is tijdig maaien en afvoeren de belangrijkste maatregel. Maai de eerste keer zo vroeg mogelijk in het jaar, om zo veel mogelijk gewasgroei te stimuleren, zodat in een tweede en soms derde maaibeurt nog meer gewas (gras/kruiden) en daarmee voedingsstoffen verwijderd kan worden. Zodra een meer kruidenrijke fase is bereikt, kan maaien eventueel gecombineerd worden met naweiden vanaf september. Door differentiatie in de gebruiksvormen van natuurlijke graslanden ontstaan verschillende graslandtypes, belangrijk voor de diversiteit aan graslanden in Overijssel. Permanent maaien leidt tot bonte hooilanden. Combinaties van maaien en weiden leidt tot bonte kamgrasweiden.

De fasen die een grasland doormaakt zijn in onderstaande tabel gekoppeld aan de codering van de SNL natuurlandpakketten, om een goede vergelijking te kunnen maken.

Graslandtype	Fase	Beheertype SNL	Code SNL
Engels raaigrasland	0	regulier grasland	--
Grassenmix	1	weidevogelgrasland	N13.01
Dominant-stadium	2	weidevogelgrasland (alleen bij mozaïek)	N13.01
Gras-kruiden-mix	3	kruiden en faunairijk grasland	N12.02
		overstromingsgrasland	N12.04
Bloemrijk grasland	4	kruiden en faunairijk grasland	N12.02
		overstromingsgrasland	N12.04
		glanshaverhooiland	N12.03
		bloemdijk	N12.01
		vochtig hooiland	N10.02
Schraalland	5	nat schraalland	N10.01
		droog schraalland	N11.01

Wat als de ontwikkeling niet verder komt?

Verkeerde inschatting graslandfase

Een correcte inschatting van de fase waarin de graslandontwikkeling zich bevindt is belangrijk voor de juiste beheerinspanning. De gids 'Ontwikkelen van kruidenrijk grasland' geeft hier praktische handvaten voor. Tijdsduur alleen geeft onvoldoende inzicht, omdat de ontwikkeling van vele factoren afhankelijk is.

Ontbreken van mineralen

Soms lukt het niet een grasland verder te verschrallen met enkel maaien en afvoeren, omdat in de bodem bepaalde mineralen missen. Laat een bodemonderzoek doen. Hieruit blijkt of en welke mineralen u gericht kunt toedienen. Veelal gaat het om toevoegen van kali.

Te veel meststoffen

Niet of alleen beperkt naweiden is cruciaal in de fase 0 t/m 2. De mesttoevoer is al snel te veel. Extensieve begrazing wordt in natuurterreinen vaak toegepast als beheermaatregel. Voor de ontwikkeling naar een bont hooiland (fase 4a) is dit geen geschikt beheer.

Te hoge zuurgraad

Verzuring kan de ontwikkeling van graslanden belemmeren, met name bij zand- en veengronden. Meet de zuurgraad en zorg zo nodig voor buffering middels bekalking.

Ontbreken van zaden

Bij de overgang van gras-kruiden mix naar bloemrijk grasland (fase 3 naar 4) speelt de aanwezigheid en kiemkracht van zaden in de bodem een rol. Soms moet u enkele jaren wachten. Blijft spontane ontwikkeling van gewenste soorten uit, dan kunt u de kiemkracht stimuleren, bijv. door op beperkte schaal bewust de zode te verstoren of over te stappen op nabeweiding. Of u kunt zaad toevoeren. Dit kan door:

- vee inscharen uit terreinen in de omgeving met hoge soortenrijkdom
- maaisel uit nabijgelegen natuurterreinen met het juiste natuurtype uitstrooien
- inzaaien met zaaigoed van een gespecialiseerd bedrijf dat streekeigen zaden kan leveren

Extra natuurwaarden creëren

Naast het juiste beheer uitvoeren om het grasland botanisch te ontwikkelen kunnen kleine aanpassingen in het beheer voor extra natuurwaarde zorgen.

Hieronder enkele tips:

- Veel planten en dieren leven in de randen van graslanden. Maai de perceelsranden (in ieder geval de eerste jaren) later dan het perceel zelf en maai de randen gefaseerd. Laat altijd een stukje van de perceelrand overstaan.
- Voer een klein gedeelte van het maaisel niet af, maar laat dit op een hoop in een hoek van het perceel achter. Spinnen, torren, wormen en muizen zoeken hier graag een plekje.
- Zet begrazing in voor meer variatie en structuur. Voedingsstoffen worden verplaatst door het perceel, zodat rijkere en schralere stukken ontstaan. Daarnaast ontstaan kleine reliëfverschillen die interessant zijn voor bijzondere insecten of als broedplek voor vogels.
- Leg hier en daar in het perceel een takkenhoop neer, die mag overgroeien met braamstruweel en struiken. Een mooie plek voor vogels om in te nestelen en voor kleine zoogdieren om te schuilen.